

سیمای زنان شهرستان اردستان

(اردستان، زواره و مهاباد)

علیرضا خبازیان

انتشارات آذر

سرنامه	: خیابان، علیرضا، ۱۳۴۶ -
عنوان و نام‌پدیدآور	: سیمای زنان شهرستان اردستان (اردستان، زواره و مهاباد) /
مؤلف	: مولف علیرضا خیابان.
مشخصات نشر	: تهران: راز نهان، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	: ۴۶۱ ص: مصور
شابک	: ۷ - ۱۰۳ - ۲۵۸ - ۶۰۰ - ۹۷۸
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا
موضوع	: زنان -- ایران -- اردستان -- آداب و رسوم و زندگی اجتماعی
موضوع	: زنان -- ایران -- اردستان -- مسائل اجتماعی و اخلاقی
موضوع	: زنان -- ایران -- اردستان -- فعالیت‌های اجتماعی
موضوع	: زنان -- ایران -- اردستان -- فعالیت‌های سیاسی
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۱ س۲خ/ HQ۱۱۲۱
رده‌بندی دیویی	: ۳۰۵/۴۰۹۵۵۹۳۳۶
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۰۶۳۲۰۷

انتشارات رازنهان

سیمای زنان شهرستان اردستان

علیرضا خیابان

ویراستار: ناصر فتوکرافی

طرح جلد: علی سالاروند

چاپ و صحافی: عطا

چاپ اول: ۱۳۹۲

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

حروفچینی: گنجینه (حسن نیک‌بخت)

شابک ۷ - ۱۰۳ - ۲۵۸ - ۶۰۰ - ۹۷۸

حق چاپ محفوظ و مخصوص مؤلف است.

نشانی محل فروش: اردستان، سه راه هلال احمر، کتابفروشی سعدی، تلفن ۶۶۷۱ - ۰۳۶۲۵۲۴

تلفن مرکز پخش: ۶۶۵۷۴۲۶۲

alirezakhabazian@yahoo.com

قیمت: ۱۸۰۰۰ تومان

فهرست

۱۱	..... اشاره - محمد گلبن
۱۳	..... زن اردستانی - سیدرضا توکلی اردستانی
۱۷	..... شعر زنان اردستان - علیرضا خبازیان
۱۹	..... مقدمه
۲۳	..... فصل اول - کلیات
۲۳	..... وجه تسمیه و تاریخچه‌ای از اردستان
۲۵	..... موقعیت جغرافیایی و ... شهرستان اردستان
۲۹	..... فصل دوم - نقش تاریخی و مذهبی زنان
۳۰	..... زن در جهان‌بینی اسلامی
۳۵	..... گوشه‌هایی از نقش زنان در ایران
۳۹	..... نقش زنان در انقلاب اسلامی ایران
۴۰	..... رسوخ اندیشه‌های جاهلی درباره زنان
۴۳	..... فصل سوم - جمعیت و نامگذاری زنان در اردستان
۴۳	..... زن در لغت و گویش محلی شهرستان اردستان
۴۴	..... جمعیت زنان شهرستان اردستان
۵۰	..... اسامی و القاب زنان شهرستان اردستان

۵۹	فصل چهارم- زنان؛ آموزش و فراگیری علم و دانش
۶۳	بانوان مکتب‌دار در شهرستان اردستان
۶۵	برخی از معلمان زن در شهرستان اردستان
۷۵	مدارس دخترانه شهرستان اردستان
۸۱	دانشگاه آزاد و پیام‌نور اردستان
۸۴	مدرسه علمیه خواهران اردستان
۸۵	مرکز آموزش فنی و حرفه‌ای خواهران اردستان
۸۷	کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان اردستان
۸۹	آمار تحصیلی دختران شهرستان اردستان
۹۹	پایان‌نامه تحصیلی خانم‌ها درباره شهرستان اردستان

۱۰۱	فصل پنجم- زنان در عرصه فرهنگی و هنری اردستان
۱۰۲	نقش فرهنگی زنان اصفهان
۱۰۴	حضور زنان در اجتماع و اماکن مذهبی
۱۰۷	بعضی از جلسات و مراسم مذهبی زنان شهرستان اردستان
۱۱۱	مساجد، حسینیه‌ها و کانون‌های فرهنگی، اجتماعی بانوان شهرستان
۱۱۵	زنان هنرمند شهرستان اردستان
۱۲۰	جایگاه شعر زنان در استان اصفهان
۱۲۳	زنان شاعره در شهرستان اردستان
۱۴۰	زنان در آینه شعر شاعران شهرستان اردستان
۱۵۵	زنان مؤسس، بانی و واقف شهرستان اردستان
۱۶۵	بانوان و اماکن و بقاع متبرکه در شهرستان اردستان
۱۷۵	بانوان گمنام شهرستان حامی مردان نامدار

۱۹۵	فصل ششم- زنان و دفاع مقدس
۱۹۷	بسیج خواهران
۲۰۳	مادران و همسران شهدا، آزادگان و جانبازان

فصل هفتم - زنان و تصدی امور اجرایی و مشاغل دولتی..... ۲۱۹

برخی از مسئولین و مدیران زن اردستان..... ۲۲۴

ورزش بانوان و بازی‌های دختران..... ۲۲۷

فصل هشتم - علوم پزشکی و پزشکان زن..... ۲۳۳

بانوان طبیب و پیشتاز علوم پزشکی در شهرستان اردستان..... ۲۳۴

زنان و زایمان و تنظیم خانواده..... ۲۴۵

فصل نهم - مشاغل زنان و فعالیت آنها در عرصه‌های اقتصادی..... ۲۶۱

اشتغال و فعالیت‌های اقتصادی زنان شهرستان اردستان..... ۲۶۳

خانه‌داری..... ۲۶۶

زنان، کشاورزی و باغداری..... ۲۷۴

زنان، دامداری و نگهداری طیور..... ۲۸۶

بافتدگی، دوخت و دوز و خیاطی..... ۲۹۰

قالی‌بافی..... ۲۹۳

نانوایی و پخت و پز..... ۳۰۲

تعاونی و مشاغل صنعتی زنان..... ۳۰۸

زنان سرپرست خانوار و سازمان‌های حمایتی..... ۳۱۳

کمیتة امداد حضرت امام خمینی (ره)..... ۳۱۵

اداره بهزیستی شهرستان اردستان..... ۳۱۸

فصل دهم - فرهنگ عامه و آداب و رسوم اجتماعی زنان..... ۳۲۱

روز زن در اردستان..... ۳۲۳

زنان و مراسم نوروز در شهرستان اردستان..... ۳۲۳

زنان و شب یلدا..... ۳۳۰

باورهای زنانه..... ۳۳۱

چند واژه و اصطلاح زنانه در اردستان..... ۳۴۰

خواستگاری و ازدواج..... ۳۴۰

ازدواج در ایران ساسانی..... ۳۴۳

۳۴۴	ازدواج اسلامی
۳۴۶	ازدواج قباد و تولد انوشیروان در اردستان
۳۵۱	خواستگاری و ازدواج در شهرستان اردستان
۳۶۷	باورهای پیرامون ازدواج
۳۶۸	ثبث ازدواج و طلاق
۳۷۵	آرایش زنان
۳۸۳	حمام زنانه
۳۸۶	لباس و پوشاک زنانه
۳۸۸	پوشش سر
۳۸۹	پوشش تن
۳۹۲	پوشش پا
۳۹۳	پوشاک کودکان
۳۹۵	حجاب و کشف حجاب
۳۹۷	سیمای حجاب
۳۹۹	پوشش فاطمی!
۴۰۲	سابقه کشف حجاب
۴۰۶	کشف حجاب در اردستان
۴۱۱	خانه‌های محجوب، زنان عفیف
۴۱۵	تشییع جنازه و عزاداری زنان برای اموات
۴۱۷	زنان و کودکان قربانی جنایت زورگویان و غارتگران
۴۱۷	غارتگری ترکمن‌ها
۴۱۹	هجوم مغول و غیرت و مقاومت مردم زواره
۴۲۰	شرارت‌ها و تجاوزات نایب حسین کاشی و سردار صولت
۴۲۵	زنان فیوج در منطقه اردستان (زنان کولی)
۴۲۹	فهرست نام اشخاص
۴۴۷	فهرست نام جاها
۴۵۷	منابع و مآخذ

اشاره

در سال ۱۳۸۰ که مشغول گردآوری مواد اردستان‌نامه بودم تصمیم گرفتم که یک مجلد اردستان‌نامه را به زنان فرهنگی اردستان اختصاص دهم. از برخی از زنان و مردان فرهنگی اردستان درخواست کردم که در این کار مهم مرا یاری دهند از جمله از سرکار خانم مهدوی، سرکار خانم بخشایش و سرکار خانم اسلامی هنرمند بزرگ اردستان ساکن اصفهان که برخی از این بزرگواران به خواسته نگارنده جواب دادند. تصمیم گرفتم مطلب رسیده را در مجلدات اردستان‌نامه به صورت پراکنده چاپ کنم تا اینکه در سال گذشته دوست عزیزم آقای خبازیان نوید این کار را داد که مصمم به این مهم است و خیال دارد کاری درباره زنان فرهنگی اردستان انجام دهد. بنده او را تشویق به این مهم کردم تا اینکه کار او آماده شد و از بنده خواست مقدمه‌ای بر کار او بنویسم؛ آنچه را که بنده می‌خواستم بنویسم، نویسنده بافضیلت، زنده‌یاد آقای سیدرضا توکلی درباره زنان اردستان به بنده نوشته که در جلد دوم «گلزار خاموش» یادنامه همسرم آمده و بسیار خوب و ارزنده است آن را در اختیار ایشان گذاردم تا در ابتدای کار خود بیاورد. زنده‌یاد سیدرضا توکلی مطالبی چند درباره اردستان و زنان اردستان دارد که همه خوب و دل‌نواز است. امیدوارم مجموعه آنچه را ایشان درباره اردستان شرح داده و نوشته در جلد

چهارم یا پنجم اردستان‌نامه بیاورم.
آقای خبازیان یکی از علاقمندان به تاریخ و فرهنگ اردستان
است؛ امیدوارم در همه کارهای خود به خصوص کارهای فرهنگی
موفق باشد. آنچه را که نگارنده درباره زنان باید بنویسم زنده‌یاد
سیدرضا توکلی در نوشته خود درباره زنان اردستان نوشته‌اند؛ برای
مرحوم توکلی آرامش روان و از خداوند برای آقای خبازیان موفقیت
خواستارم.

محمد گلین

۹۱/۸/۳۰

www.ketab.ir

زن اردستانی

سیدرضا توکلی اردستانی

در هستی ز رحمت باز فرمود

خدا چون ساز هستی ساز فرمود

ز مخلوقات خود زن را پسندید

صفات خویش را در ذات زن دید

زن اردستانی یعنی اسوه عفت، تقوی، پاکدامنی و نمونه بارز مهر، محبت، طاقت و تحمل و بردباری، انیسی مهربان، همسری باوفا، همدلی یک‌رنگ و صدیق، مادری فداکار و از جان گذشته برای فرزند و عاشقی ملتهب و سوزان و شمعی روشنی‌بخش و فروزان در جمع خانواده. هنرمندی توانا و مدیری لایق که از دیرباز یا خود عزلت‌گزیده یا او را به عزلت کشانده‌اند. این قدر به خاطر دارم که نام او حتی بر زبان همسرش جاری نمی‌شد و اگر مخاطب بوم به نام یکی از فرزندان و یا از کلماتی چون «مادر بچه‌ها»، «آهوی»، «خوئمو»، «دُتی» و... خوانده می‌شد. در خارج از خانه حتی در نزد اقوام نام بردن از او از معاصی کبیوه بود و شوهر با اشاره «دخترعمو» مادر بچه‌ها و... از او نام می‌برد. در نوشته‌ها ضعیفه، منکوحه، خانواده، دخترعمو، دختردایی و... از او نام برده شد و هنوز هم تقریباً همین‌طور است و از لغت خانم کمتر برای نامیدنش استفاده می‌شود. در خانواده‌ها بیشتر به پسرها توجه شده و می‌شود تا به دختران.

زنان اردستانی در گذشته نه چندان دور نیز به دو دسته متمایز تقسیم می‌شدند. زنان ارباب‌ها و زنان رعایا که به دسته دوم، زنان عوام می‌گفتند که به حمدالله اکنون از این گروه در شهر خبری نیست و همه یکسان شده‌اند. زن‌های گروه اول مطلقاً در

کوچه و خیابان دیده نمی‌شدند حتی برای گرمابه رفتن بیشتر شب‌ها حرکت می‌کردند. مثلاً گاهی برای شب‌نشینی به اتفاق دیگر اعضای خانواده به خانه اقوام درجه اول می‌رفتند ولی زنان زحمتکش گروه دوم از آنان آزادتر بودند و بیشتر به علت تأمین زندگی، دوشادوش مردان خود به کار می‌پرداختند. در خانه بیشترین بار زندگی بردوش آنان بود. مضاف براین برای نانواپی، شستشو و دیگر کارهای خانه به کمک خانم‌های گروه اول نیز می‌رفتند.

در مسئله کشف حجاب برای زنان هردو گروه به خصوص گروه اول مشکلات جدی به وجود آمد به طوری که دیگر از ترس کشیدن چادرشان شب‌ها هم جرأت بیرون رفتن از خانه را نداشتند. حاکم وقت مأمور دعوت از مردان به اتفاق بانوانشان بدون حجاب در جشن‌هایی که در محل‌های مشخصی برپا می‌کرد بود ولی کسی دعوت او را نمی‌پذیرفت و او در کار خود مُصر بود. خوب به یاد دارم که پدرم به گرمسار مسافرت کرد و حدود شش ماه در آنجا ماند تا در این جشن‌ها شرکت نکند و هنوز هم خانم‌های اردستانی در هرکجا که باشند محجب و مستورند.

تحصیلات

زنان اردستان به همان علت خانه‌نشینی که به‌آورد باورها و آداب و سنن غلط بود اغلب از نعمت سواد بی‌بهره بودند و اگر به ندرت بین آنان باسوادی پیدا می‌شد؛ بانویی بود که خواندن قرآن و ادعیه را نزد خانواده خود آموخته بود و تا این اواخر حدود شصت سال پیش خانمی که خواندن و نوشتن بداند بسیار کم بوده با وجودی که سال‌ها بود امکانات تحصیلی برای پسران فراهم شده بود و مدرسه دولتی در سال ۱۲۹۸ش تأسیس گردید. و قبل از آن هم امکاناتی برای تحصیل پسران بود ولی برای دختران اولین دبستان آن هم به صورت مختلط نه اختصاصی در سال ۱۳۱۵ش تأسیس می‌شود و دبیرستان سیکل اول پسران در همین سال و برای دختران در سال ۱۳۲۸ش تأسیس می‌گردد.

اصولاً خانواده‌ها به تحصیل دختران چندان علاقه‌ای از خود نشان نمی‌دادند و این در حالی بود که برای ادامه تحصیل پسرانشان در خارج از اردستان امکاناتی

به وجود می‌آوردند و همین است علت اصلی اختلاف بسیار زیاد بین تعداد فارغ‌التحصیلان و زمان مربوطه به آن بین دخترها و پسرها. به محض اینکه دوره اول دبیرستان دخترانه تأسیس شد بیشتر فارغ‌التحصیلان آن حداقل دوره دانشسرای مقدماتی را گذرانده‌اند و از بین همین گروه پزشکی چون خانم دکتر سودابه صفایی، خانم دکتر عطیه صمیمی، خانم دکتر سیمین شفیعی، خانم دکتر فاطمه رجایی، خانم دکتر فاطمه احسانی، خانم دکتر هاشمی‌پور را داریم و در مشاغل دیگر نیز این مطلب گویای آن است که به محض به وجود آمدن امکانات دختران اردستانی شایستگی خود را در ادامه تحصیل نشان داده و می‌دهند. قدیمی‌ترین خانم باسوادی را که به یاد می‌آورم مرحومه خانم فرخنده اسلامی است که اولین معلم زن در اردستان است و من خود افتخار شاگردیش را داشته‌ام. خدایش غریق رحمت فرماید.

و اکنون شاهد فارغ‌التحصیلان همه رشته تحصیلی در بین خانم‌های اردستانی داخل و خارج اردستان و کشور می‌باشیم که در کمال لیاقت و شایستگی به انجام وظیفه مشغولند.

در رشته‌های هنری و صنایع دستی از قدیم در حد خیاطی، گلدوزی و بافندگی زنان اردستانی مهارت‌هایی داشته‌اند؛ به خصوص پس از آنکه هنر قالی‌بافی به وسیله مرحوم زرین‌تاج خانم معینیان و صفری خانم توکلی معروف به استاد کاشی به اردستان آمد دختران این هنر را آموخته و از آن تاریخ تاکنون که حدود هشتاد سال می‌شود؛ فرش‌های بسیار زیبا و ظریفی بافته و می‌بافند و این هنر خود نیز نقش مهمی در تأمین زندگی آنان داشته است که متأسفانه فعلاً با رکود بازار فرش دستباف، احتمال تعطیلی آن می‌رود.

همان‌طور که قبلاً خاطرنشان شد زنان توانمند و لایق اردستانی همین که امکاناتی بیابند لیاقت و شایستگی خود را بروز می‌دهند. داشته‌ایم خانم‌هایی را که پس از از دست دادن شوهر، سرپرستی شش هفت نفر بچه خرد را به عهده گرفته و همه آنان را تا پایان تحصیلات عالی برده‌اند و اگر از بین زنان قدیم در اردستان بیش

از دو نام زینب بیگم^۱ و ماندگار^۲ خانم به گوش نمی خورد، به حمدالله امروز زنان نام آور و تحصیل کرده اردستان باعث افتخار ما هستند. آرام آرام این وضع چنان تغییر کرد که اگر دیروز زن اردستانی در خانه محبوس بود، امروز به حمدالله آزاد و سربلند در همه امور زندگی و اجتماعی نقشی شایسته دارد ولی او هنوز مادری است فداکار، همسری است مهربان، خدمتگزاری است صادق و صمیمی برای هم وطنان خود. گرچه شهر اکنون همانند همه شهرهای کوچک از جمعیت خالی شده و بیشتر سکنه آن را روستاییان مهاجر تشکیل می دهند ولی چه آنان که از این دیار رفتند و در شهری دیگر سکنی گزیدند و یا آنهایی که در این شهر مسکن دارند همه مصداق این بیت شعر شیخ اجل سعدی هستند که:

کند مرد درویش را پادشا

زن خوب فرمانبر یار سا

خدایشان موفق و مؤید کند.

مهرماه ۱۳۸۱

۱ و ۲. این دو نفر کسانی هستند که در اردستان موقوفاتی به نامشان می باشد.